

TEMA

Svjetske putospisateljice

Jhumpa Lahiri: O sebi na drugom jeziku

U drugom tekstu iz serijala „Svjetske putospisateljice“ Lora Tomaš piše o Jhumpi Lahiri, poznatoj i Pulitzerom nagrađenoj autorici koja je nakon niza knjiga na engleskome odabrala pisati i objavljivati na talijanskom. Taj je jezik počela ozbiljnije učiti tek kasnije u životu, pa se zbog toga i preselila u Rim, a njezina knjiga na talijanskome „Drugim riječima“ svjedočanstvo o jezicima i kulturnom „raskorijenivanju“, umjetno izdavačvo „dezorijentaciji“ i izlasku iz komorne zone priznate spisateljice

Lora Tomaš

03. listopada 2022.

Naslovnice autoričinih knjiga na engleskome i talijanskom

Lahiri se priča na tome što je svojevremeno napustila svoj dominantni jezik (nešto što se ne preporuča), jezik na kojemu je izgradila zavidnu književnu karijeru, na kojemu je mogla osvojiti još brojne nagrade, ali zbog kojih je, kako sama kaže, izgubila anonimnost i zamijenila je lažnom sigurnosti – i manjkom kreativne slobodne. Kad se odrekla engleskog jezika, piše, odrekla se svog autoriteta.

Na Via della Scrofi, u Rimu ovog proljeća, sjetila sam se da je američka spisateljica i novinarka **Barbara Grizzuti Harrison** – autorica jednog od najsofisticiranijih putopisa koji sam ikad čitala, *Italian Days* (1989), pomalo dikensovskog intoniranog i detaljiziranog, hedonističkog i produljivljenog – u delikatesnoj trgovini koja još uvijek radi na broju 32, legendarnom Volpeltiju, kupovala pohane cvjetove tikvice, mozzarellu i inčune za van, a kad sam malo kasnije ušla u obližnji Panteon (šok, svaki put, zatim olakšanje), i njezinih riječi kako bi voljela odatke su joj katabrijski precisi svojedobno otplovali za SAD. Njezin tekst, koji kultivira određeni homerski element bez da je njime prezasićen, odličan je primjer ženske epike ako se držimo tradicionalnog značenja pojma. Ulazak u Volpelti i uzimanje poanih cvjetova tikvice za van a potom šerinja među svim tim odlučnim linijama nekadašnjega Carstva i muškim pinapom u kamenu bilo bi ponavljanje ženskoga mitskog obrasca. U Panteonu je vladala prevelika gužva za lijepu smrt.

Radikalna tranzicija

U kratkoj priči „Zamjena“, prvoj koju je američka književnica **Jhumpa Lahiri** (1967) napisala na talijanskom jeziku, koji je počela ozbiljnije učiti tek kasnije u životu i zbog kojega je čitavu svoju obitelj (muža i dvoje djece) na tri godine preselila u Rim (2012-2015), protagonistica ne želi zapravo umrijeti, ali ne želi ni nastaviti živjeti istim životom – žudi za potpunom preobrazbom, želi biti neka druga. Zato rasproda sve što posjeduje i sama se preseli u nepoznati grad. Ona je prevoditeljica koja u tome novom gradu izgubi svoj crni džemper (simbol za jezik), a priča je autobiografska, objavljena u knjizi *Drugim riječima / In altre parole* (2015), također prvoj koju je Lahiri napisala na talijanskom i uglavnom sačinjenoj od eseja o procesu izražavanja na drugom jeziku. Pa iako sam za jezični eksperiment Jhumpu Lahiri znala već neko vrijeme i povremeno je pratila bespućima Interneta da vidim što će se sljedeće dogoditi, Bloomsburyjevo dvojezično izdanje te knjige pronašla sam sasvim slučajno jedno jutro, nakon trećeg donučka u *Trastevere*, vidljivo izloženo u malenoj knjižari nedaleko bazičke svete Marije.

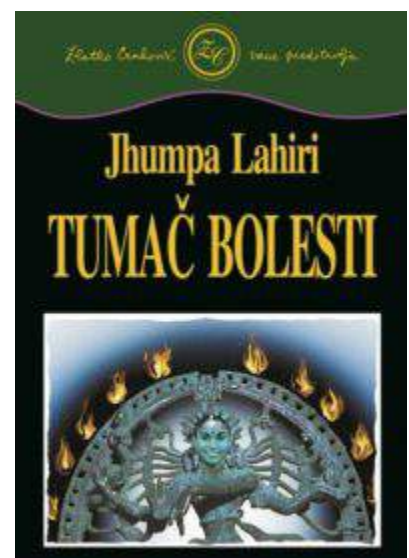
Jhumpa Lahiri, izvor: Wikipedia

U Hrvatskoj kao i drugdje u svijetu, Lahiri je prvenstveno poznata po psihološki nijansiranim kratkim pričama i romanima koji tematiziraju indijsko imigrantsko iskustve i indijske političke realitete. Njezina debitantska zbirka priča *Tumač bolesti* (2003) osvojila je Pulitzera, a po njezinu prvom romanu, *Imerjak* (2003), snimljen je istoimeni film redateljice **Mire Nair**. Roman *Ravnica* (2013) našao se u užem izboru za nagradu Man Booker. Uz već spomenuti, u nakladi izdavačke kuće *Guanda* iz Milana izlaze i njezini drugi talijanski naslovi (ovdje sam informativno prevedeni): *Il vestito dei libri / Odjefto za knjige* (2016), esej o dizajnu naslovnica; roman *Dove mi trovo / Cije se nalazim* (2018); antologija *Racconti Italiani / Talijanske pripovijetke* (2019), koju potpisuje samo kao urednica, te zbirka poezije *Il quaderno di Nerina / Nerina bilježnica* (2021). Lahiri s talijanskoga i prevodi, a ove joj je godine sveučilište Princeton (gdje trenutno predaje kreativno pisanje) objavilo zbirku eseja o (samo)prevođenju, *Translating Myself and Others*, kao svojevrsni nastavak knjige *In altre parole*, koju Lahiri naziva *debitantskom*, iako joj je ustvari peta; *unutarrijim putopisom*, više nego geografskim.

Knjiga je to o *raskorijenivanju* i umjetno izazvanoj *dezorijentaciji*. Obiluje metaforama: talijanski je opsesija koja se rodila davne 1994., prilikom autoričinam prvog posjeta Italiji, strast odnjegovana na privatnim satovima jezika u SAD-u, afera u koju se konačno upustila jer si više nije mogla pomoći. Eseji su lucidni i pitki, a kratke priče i snoviti ulomci kao da dolaze iz nekog međusvijeta, podsjećaju na to da je proces još u tijeku, da ništa nema stabilne noge a svjedeno se kreće se autorica voljo pozivati. Njezina *radikalna tranzicija* ili *lingvističko hodočašće*, kako ga zove, koje je više od svega pipavo utvrđivanje naizgled sitnih razlika između bliskoznačnica, onih ključnih, koje ih u konačnici sasvim odvajaju, uvelike su omogućili drugi ljudi: svojim savjetima, prijedlozima i brojnim ispravcima. Lahiri je svjesna da su to tekstovi izvojevani od malih pobjeda, da njezin talijanski ostaje *približan*. Pisati na novom jeziku za nju znači uništenje, i novi početak. Ono što je htjela.

Lingvistička autobiografija

In altre parole je i „svojevrsna lingvistička autobiografija“, njezina prva autobiografska proza, *najintimnija i najotvorenija* knjiga do sada, piše Lahiri, iako su mnogi njezine kratke priče i romane pogrešno smatrali autofikcijom. Za neku koja je kod kuće smjela govoriti jedino bengalski (jer joj roditelji u svojoj glavi nisu nikada uistinu napustili Indiju), a izvan kuće jedina je valuta bio engleski, talijanski je prvi jezik uz koji je ne veže nikakva obveza, jezik bez prošlosti, možda i bez budućnosti, ali jezik koji je sama odabrala i na kojemu se odvažila reći nešto o sebi.

Jhumpa Lahiri: 'Tumač bolesti', prevod: engl. Blanka Piškik-Kořin. Algoritam, 2001.

Lahiri je prije zadržala od autobiografskoga, smatrala ga je književno manje vnjednim i pomalo narcisoidnim, i nije bila usamljena u tim razmišljanjima, mnogim se autoricama čini da nije pitanje samo osobne, već i državne sigurnosti evaluirati se iz vlastitih tekstova, pa i govora o njima, što potpunoj tim bolje (Ostani mima i čekaj daljnje upute, odzvanja bestjelesni glas nad ispranjenim književnim trgovima.) Sada tim je ona sama protagonistica, a lice prvo, omogućeno tim dramatičnim odmakom, preseljenjem u novi grad i novi jezik, Lahiri je shvatila koliko je zahtjevo izmisliti likove koji se moraju doimati stvarnima, bez obzira što joj je to očitoo polazilo za rukom. Autobiografija sa sobom donosi druge vrste ograničenja, ali ona koja mogu biti predujet za ulazak u dubinu, za višedimenzionalnost i paradoks koji ne mora biti konstruiran, samo očitian.

Za Lahiri koja je kod kuće smjela govoriti jedino bengalski (jer joj roditelji u svojoj glavi nisu nikada uistinu napustili Indiju), a izvan kuće jedina je valuta bio engleski, talijanski je prvi jezik uz koji je ne veže nikakva obveza, jezik bez prošlosti, možda i bez budućnosti, ali jezik koji je sama odabrala i na kojemu se odvažila reći nešto o sebi

Što je autorica bez autoriteta?

Lahiri je objavila knjigu na jeziku kojim ne vlada u potpunosti i na tome se ispričava u jednom eseju. Objasnjava da je to učinila zato što sve u životu istinski doživljava tek kroz pisanje – na talijanskom piše da bi ga naučila, to je njezin način interakcije sa svijetom, sa sobom. Ali boji se da je to *lažna knjiga*, ponavlja na posljednjim stranicama, da je *frivolna i pretenciozna*, iako se njome i ponosi jer se namučila za svaku riječ. Kad kaže da je zbog nje mnogi pisci sumnjičavo gledaju, toliko da „poželi izbrisati svaku riječ“, postaje nam jasno da je to internalizirani sram, da gotovo uvijek jest.

Lahiri se ispričava na tome što je svojevremeno napustila svoj dominantni jezik (nešto što se ne preporuča), jezik na kojemu je izgradila zavidnu književnu karijeru, na kojemu je mogla osvojiti još brojne nagrade, ali zbog kojih je, kako sama kaže, izgubila anonimnost i zamijenila je lažnom sigurnosti – i manjkom kreativne slobodne. Kad se odrekla engleskog jezika, piše, odrekla se svog autoriteta. No može li se nazivati autoricom, ako se ne osjeća autoritativno, pita se Lahiri.

„Pišem na marginama jer oduvijek i živim na marginama – zemalja, kultura“, kaže Lahiri, a eksperiment s talijanskim samo je još jedan u nizu *rubnih pothvata*, *jezična odiseja*, kako je nazivaju neki kritičari, kojoj središte uvijek izmiče. Ali oslobođena poznate gramatike i sintakse, Lahiri je uspjela povratiti svoju kreativnost i točnije prevesti osobne sadržaje, svjesne i nesvjesne, iako je sām jezik manjkav i nesiguran, ogoljen. Neke je tekstove, poput one priče o prevoditeljici s početka, napisala gotovo bez razmišljanja, u naletu inspiracije. Moglo bi se reći da su prije zapisani, nego napisani, i da su se kao takvi provukli ispod radara unutarnjeg cenzora. Ono što je pokreće na talijanskom mogućnost je da bude *nesavršena*. Onog časa kad bi talijanski savršeno svladala, priznaje, prestala bi pisati na njemu.

„Pišem na marginama jer oduvijek i živim na marginama – zemalja, kultura“, kaže Lahiri, a eksperiment s talijanskim samo je još jedan u nizu rubnih pothvata, jezična odiseja

Goli fakti uma umjesto osobnih detalja

Na talijanskom, Lahiri je drugačija autorica, zanima je intimniji teren, ali izraz je apstraktniji, priznaje. U romanu *Dove mi trovo*, koji neki kritičari temom i fokusom na zrelj ženski lik uspoređuju s prošlogodišnjim romanom **Rachel Cusk**, *Second Place*, osamljenost protagonistice akcentirana je svakodnevnim ritualima i susretima. Grad bi po svojoj prilici mogao biti Rim, i jest Rim, otkriva nam autorica, iako roman ne nudi specifične toponime, samo locira radnju generičkim naslovima kratkih poglavlja od kojih je sazdan: „Na pločniku“, „Na ulici“, „U tratoriji“, „U krevetu“ itd., eventualno i vremenski određuje, poput onog „U zonu“.

Lahiri se zapravo kreće prema mitskom štofu, onom što je **Maya Deren**, američka avangardna filmska redateljica, plesačica i etnografkinja ukrajinskog porijekla, definirala kao „fakte uma uobličene u fikciji materije“, realnost lišenu vremensko-prostornih markera. Time je Lahiri preskočila onaj zaista skliski autobiografski teren na kojemu se Cusk našla sa svojim memoarskim prozama koje su prethodile inovativnoj autofikcijskoj trilogiji *Oris* (čiji je prvi dio objavljen 2014.). Cusk je, priznaje u intervjuiu, umalo bila posve ušutkana kritikama koje se nisu toliko bavile njezinim tekstem (uvijek briljantnim), koliko životnim izbojima. Potom je u *Orisu* otkrila kako sakriti lice protagonistice, a time i svoje vlastito, jer o njezinim reakcijama gotovo isključivo kroz priče sugovornika, preko njezinih snajaka i pokoljeva komentara. No za razliku od talijanskih tekstova Jhumpu Lahiri, njezini i dalje vrve detaljima.

Jhumpa Lahiri: 'Ravnica', prevod: engl. Petra Meduljaš Doležal, Profil, 2014.

Zaključana na ulicu

Je li možda upravo autobiografsko, bilo ono apstraktno ili ne, to na čemu se Lahiri zapravo ispričava? Ili jednostavno kombinacija svega toga – raspredanje, katkada srčanost, o sebi na drugom jeziku, ukoričeno i ponuđeno na tržištu? Naravno, uvijek postoji mogućnost da je posljednji stilski manevar, inačica anakronične *moje malenkosti*, možda čak i provokacija. Ali nisam sigurna da Lahiri želi provocirati. Vraćam se zato na početak, kad je tek bila stigla u Rim, nekoliko dana prije Ferragosta. Grad je bio ispražnjen i vreo, zapisala je, unajmili su stan na Via Giuliji, koja se proteže uz lijevu obalu Tibera. Kad su se druge noći iz grada vratili kući, nisu mogli otvoriti vrata. Ključ jednostavno nije radio, a nisu imali koga pitati za pomoć. Zgrada je bila prazna, stanodavci na odmoru u Kalabriji, telefoni također izvan funkcije. Nisu znali što bi pa su potražili pomoć na recepciji obližnjeg hotela; bravar je naposlijetku spasio stvar, za dvjesto eura bez računa, ali za Lahiri i čitavu njezinu obitelj bilo je to traumatično iskustvo, uvertira u niz sitnih i većih frustracija, sporo i komplicirano prilagođavanje na novi grad.

Janus je isključivo rimski bog, zaštitnik grada na kojega će Lahiri kasnije nailaziti. Bog pragova i brava, prozora i vrata, početka i kraja, zapisat će referirajući se na ovaj incident. Na blogu američke brvarske tvrtke *Anderson Loach*, s dugogodišnjom tradicijom, u svome sam rimskom hotelu jednu večer pročitala nešto slično: Janus je bog kapija i vrata, ali ne nužno onih stvarnih, nego metaforičnih, vrata između, onog što je bilo i što će biti – iminalnog prostora prelaska iz jednoga vremenskoga perioda u nešto novo“. Pisanjem na talijanskom, Lahiri sugeriira da želi nastaviti isvarati iz neke manje opterećene i manje komodificirane pozicije, da želi nanovo sve ispitati. Isprika je tu zbog toga što je time postala nekakva bodlerovska figura koja se, posredstvom drugog jezika zabravdživi u autobiografsko, našla zaključana na ulicu, natrag u tijelu.

Prvi tekst iz serije Svjetske putospisateljice pročitajte na ovoj poveznici.

Tekstovi Lora Tomaš iz serije Svjetske putospisateljice: počeci, konteksti i suvremene iteracije napisani su uz financijsku potporu Agencije za elektronične medije temeljem Programa ugovaranja novinarskih radova u elektroničkim publikacijama.

Lora Tomaš (1981) je *indologinja, prevoditeljica i urednica, autorica romana "Slani mrak"*.

Jhumpa Lahiri | Lora Tomaš | svjetske putospisateljice | talijanska književnost | Tema

Charlotte Eriksson: (Auto)portret umjetnice

Lora Tomaš

VJERRAN KATUNARIĆ: Kultura je shvaćena kao veteran nacionalne povijesti koji država mora održavati

Lora Tomaš

Jamaica Kincaid, ili problem vinstoid pogleda

Lora Tomaš

Kalendar

prosinac 2022	
SUB	
24	Natječaj za izbor tri nova dramska teksta: Shadow Pandemic, Hidden Voices / Sjene pandemije; Skriveni glasovi
SUB	
24	11. studenoga @ 8:00 - 24. prosinca @ 17:00 Objavljen javni poziv za dodjelu Nagrade za dramsko djelo „Marin Držić“ za 2022.
SIB	
24	Otvorene prijave za Paul Celan Fellowship Program 2023/24
SUB	
24	1. prosinca @ 8:00 - 31. prosinca @ 20:30 Natječaj Goranza mlade pjesnikice 2022.
SIB	
24	1. prosinca @ 8:00 - 30. prosinca @ 23:30 Otvoren natječaj Hrvatska lijepa knjiga za 2022. godinu

Preplatite se na kalendar

Izdvojeno

TEMA

Taran N. Khan: Žena koja je prehodala Kabul

Lora Tomaš

KRITIKA | PROZNA

Muziciranje teksta

Andrijana Kos Lajtman

KRITIKA | PROZA

Raditi, jesti, biti slobodan

Durjacičić

TEMA

ZAŠTO NE PIŠEM KRITIKU: Ispovijest propalog dilera

Boris Patnikov

OKUD | KNJIŽEVNOSTI

Pravila Igre

Alessandro Baricco

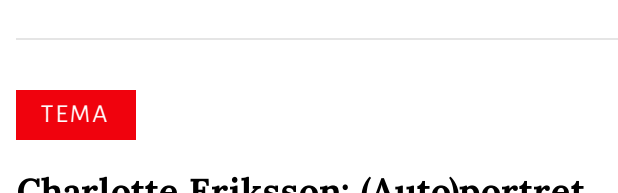
Programi

Emeritura

Zašto ne pišem kritiku

Jedan dan u životu

Alternativna lektira

Najčitanije

RAZGOVOR

NENAD IVIĆ: Imaginacija nam govori što istina jest

Ana Grbac

TEMA

Charlotte Eriksson: (Auto)portret umjetnice

Lora Tomaš

RAZGOVOR

VJERRAN KATUNARIĆ: Kultura je shvaćena kao veteran nacionalne povijesti koji država mora održavati

Goran Batina

KRITIKA | PROZNA

Ključ modernosti

Andrijana Kos Lajtman

KRITIKA | PROZA

Na prijestolju sjedi sultan

Dragan Babić